

AURIMAS MARKEVIČIUS
Lietuvos edukologijos universitetas

Mokslinių tyrimų kryptys: morfologija, dialektologija, istorinė gramatika.

KALBOS DALIŲ PARIBIO PROBLEMOS

Issues Related to Periphery of Parts of Speech

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjama neapibrėžta kai kurių kalbos dalių ir morfologinių formų situacija, nevienareikšmė jų interpretacija mokslinėse, praktinėse gramatikose ir pagrindiniuose lietuvių kalbos žodynuose. Dar plačiai vartojama iliatyvo forma dažnai nepagrįstai ignoruojama, t. y. paprasčiausiai nutylima. Rasta daug atvejų, kur labai panašios struktūros ir semantikos žodžiai laikomi ne ta pačia kalbos dalimi. Prieštarigai vertinamas kai kurių būdvardžių daiktavardėjimas. Dar nevienodesnis požiūris į dalyvių būdvardėjimą. Pavyzdžiui, žodžiai *karpýtas*, *-a*, *prakéiktas*, *-à*, *prìslégtas*, *-à* vienu kalbininkų laikomi būdvardžiais, kitų – dalyviais. Trumpai aptariama įvardinės kilmėsrieveiksmių padėtis – vienu jie laikomi tikrieveiksmiais, kitų – irrieveiksmiais, ir jungtukais.

ANNOTATION

The article is devoted to analysis of the undefined situation typical of some parts of speech and morphological forms, their ambivalent interpretation in scientific and practical grammars as well as in the main dictionaries of Lithuanian. The illative-case form, which is still widely used, is often ignored without reason, i.e., it is simply suppressed. Numerous cases have been found where words having a very similar language structure and semantics are treated as different parts of speech. Ambivalence also exists in interpretation related to nominalisation of some adjectives. Different attitudes also exist towards participle adjectivisation. E.g., the words *karpýtas*, *-a* 'trimmed', *prakéiktas*, *-à* 'damned', *prìslégtas*, *-à* 'depressed' are considered to be adjectives by some linguists and participles by others. The article also embraces a brief overview on the status of adverbs having a pronominal origin – they are interpreted as adverbs by some, as well as both adverbs and conjunctions by others.

ESMINIAI ŽODŽIAI: kalbos dalys, iliatyvas, būdvardžio daiktavardėjimas, dalyvio būdvardėjimas.

KEYWORDS: parts of speech, illative case, adjective nominalisation, participle adjectivisation.

ĮVADINĖS PASTABOS

Kalbos dalių paribiu laikomi atvejai, kai žodžiai turi ryškių dviejų kalbos dalių požymių ir dėl šių žodžių skyrimo vienai ar kitai kalbos daliai kartais kyla abejonų. Paribiu skiriami ir tokie žodžiai, kurių statusas kinta dėl kalbos raidos.

Yra nemaža žodžių, kurie, turėdami vienodą fonologinį pavidalą, priklauso skirtingoms kalbos dalims. Išskyrus ne per dažnus homonimijos atvejus (pavyzdžiui, *girtas* – būdvardis ir dalyvis, *be* – prielinksnis ir dalelytė), žodžiai skirtingoms kalbos dalims ima priklausyti dėl semantinių, morfologinių ar kitokių kitimų.

Žodžių migracija iš vienos kalbos dalies į kitą lietuvių kalboje yra senas reiškinys. Esminių pakitimų įvyksta nykstant kai kurioms gramatinėms formoms. Pavyzdžiui, išnykus senajam vietininkui lokatyvui, jo likučiai *namiē*, *pusiáu*, dalies rytų aukštaičių vartojami *artiē* ‘arti’, *tolīē* ‘toli’, *oriē* ‘lauke’, žemaičių *dvījau* arba *dvīėjau* ‘dviese’ taporieveiksmiais. Toks pat likimas ištiko ir postpozicinio vietininko aliatyvo liekanas: *galóp*, *myrióp*, *namóp*, *pavakarióp*, *pavasarióp*, *rudenióp*, *vakaróp*, *velnióp*. Dabar šie žodžiai laikomirieveiksmiais. Iliatyvas išsilaiškė daug geriau, bet jo padėtis gramatikose neapibrėžta.

Šiame straipsnyje dar nagrinėjami gausūs atvejai, kai net kalbininkai nesutaria dėl žodžių priklausomybės vienai ar kitai kalbos daliai. Problema jau šiek tiek tyrinėta. Rita Šepetytė yra rašiusi apie daiktavardžių linksnių adverbializaciją ir apie dažnus nesutapimus *Lietuvių kalbos žodyne* ir *Lietuvių kalbos gramatikoje*, kai tas pats žodis vienur dar laikomas daiktavardžiu, kitur –rieveiksmiu (Šepetytė 1995: 142–147).

Gramatikose tokių atvejų įmanoma neminėti arba pateikti juos kaip probleminius. Bet vienokį ar kitokį sprendimą privalo rasti žodynininkai – sudarant žodynus, kiekvienas žodis turi būti tiksliai apibūdintas.

NEAPIBRĖŽTA ILIATYVO PADĖTIS

Iliatyvo likimas palankesnis negu senojo vietininko lokatyvo ir postpozicinių pašalio vietininkų. Jis iki šiol pietų ir rytų aukštaičių tarmėse (išskyrus šiaurės panevėžiškius ir vakarinę pietų panevėžiškių dalį), rytinėje vakarų aukštaičių tarmės dalyje (Birštonas, Jieznas, Kaišiadorys, Žiezmariai, Jonava ir kt.) tebėra sisteminis aštuntasis linksnis. Vadinasi, bent jau pusė Lietuvos jį vartoja. Ir ta pusė, Rasuolės Vladarskienės pastebėjimu, „[...] per daug nesusimąstydama apie kalbininkų teikimus šį linksnį vartoja ne tik buitinėje kalboje, bet ir viešai pateikiamuose tekstuose“ (Vladarskienė 2003: 48). Deja, kalbinėje literatūroje iliatyvo padėtis neapibrėžta. Pirmajame *Lietuvių kalbos gramatikos* tome visi postpoziciniai vietininkai dar laikomi linksniais. Iliatyvas laikomas konstrukcijos *į* + galininkas pakaitu, tam tikra stilistine priemone. Nurodytos jo reikšmės (LKG I 207–209). Pateikiama ir iliaty-

vo kilmėsrieveiksmių: *dešinėn, kairėn, laukañ, namõn¹, orañ, priėkin, viršun, žėmėn* (LKG II 447–448). *Dabartinė lietuvių kalbos gramatikoje* iliatyvas nurodomas kaip rytų ir pietų aukštaičių tarmių linksnis, bet apie jo vartojimą bendrinėje kalboje nebeužsimenama (DLKG 2006: 68). Nurodomi keli sustabarėję iliatyvo kilmėsrieveiksmiai: *laukañ, namõn, šaliñ, viduñ, viršun* (DLKG 2006: 412).

Visų iliatyvo formųrieveiksmiais laikyti neįmanoma dėl kelių priežasčių: 1. Iliatyvas gali turėti pažyminį, pvz.: *Nuėjo t a m s i a ñ miškañ; Iñk k a i r ė n rañkon; Sùk š i t õ n pùsėn*. Suprieveiksmėti gali tik tos iliatyvo formos, kurios neturi pažyminio, pvz.: *sùk d e š i n ė n, tráukis š a l i ñ, eĩk v i d u ñ, iškeliãvo a m ž i n ý b ė n²*. *Dabartinė lietuvių kalbos gramatikoje* teigiama, kad negali būti jokios kalbos apierieveiksmiškumą, jei konstrukcijos ar žodžiai pavartojami su pažyminiais (DLKG 2006: 411). Todėl vargu ar galimarieveiksmiu laikyti formą *viršun*, nes bent šnekamojoje kalboje ji vartojama ir su pažyminiu, pvz.: *Ir mán lĩpt t a ñ b j a u r i a ñ viršun?* (Alanta). Nerieveiksmiu, o daiktavardžiu ji laikoma ir *Lietuvių kalbos žodyne*, pvz.: *Tada padarysi ratq, ažmausi viršun ir važinėsi* (Apsas); *Įdedi [sūrį] tuos spąstuos, kokį akmeniokq uždedi viršun* (Palėvenė) (LKŽe; plg. dar KltŽ 408). 2. Iliatyvą gali turėti tikriniai daiktavardžiai, pvz.: *Kaunañ, Rõkiškin, Panevėžiñ, Varėnõn, Ukmergėn, Alytuñ, Vilniun, Parýžiun*. Tikriniairieveiksmiai būtų anomalija. 3. Įtraukus iliatyvą,rieveiksmis pernelyg išsiplėstų. 4. Neįmanomarieveiksmiais laikyti būdvardžių (pvz.: *baltañ, baltõn*), skaitvardžių (pvz.: *vienañ, antrõn*), įvardžių (pvz.: *šitañ, kuriõn*), dalyvių (pvz.: *atidarýtan, atneštõn*) iliatyvo formų.

Dabartinį požiūrį į iliatyvą galbūt tiksliausiai yra nusakiusi Aldona Paulauskienė. Pripažįstama, kad nors iliatyvas ir neįrašytas į norminamąsias gramatikas, bet yra kalbos faktas (Paulauskienė 2001: 198). Kalbininkės teigimu, „Jeigu tai yra laisvas kalbėjimas, publicistika su grožinio stiliaus bruožais, šį vietininką paliekame“ (Paulauskienė 2001: 199).

Mokslinėse ir norminamosiose gramatikose iliatyvo padėtis turėtų būti tiksliai nusakyta. Dauguma žmonių neišvengiamai susiduria su iliatyvu ir turi žinoti, kas tai yra. Dar du motyvus nurodė Erika Rimkutė. Lietuvių kalbos mokąsi užsieniečiai nesupranta, kokia tai forma, kaip ji vartojama ir sudaroma. Iliatyvas gramatikose neįtraukiamas į linksnių sistemą, todėl jo neatpažįsta automatinės morfologinės analizės programa (Rimkutė 2004: 126).

Labai negerai, kad praktinėse (ypač mokyklinėse) gramatikose iliatyvas tiesiog nutylimas. Esminius gimtosios kalbos gramatinės sistemos dalykus žmonės išmoks-

¹ Forma *namõn* iš tikrųjų nėra kilusi iš iliatyvo, nes tikrasis iliatyvas yra *namañ*. Šiuo atveju yra vykęs priešingas procesas –rieveiksmis *namõ* įgijo iliatyvo formantą *-n*.

² Irieveiksmis (o gal dar iliatyvas) *amžinýbėn* neretai vartojamas užuojautose mirusiųjų giminėms ir artimiesiems.

ta būtent mokykliniais metais. Tik Jono Šukio vienuoliktos klasės lietuvių kalbos vadovėlyje yra pastaba, kad einamąjį vidaus vietininką galima vartoti laisvuosiuose stiliuose (Šukys 2001: 111). Kituose mokykliniuose vadovėliuose šis linksnis nebe-minimas. Dėl to daugelis neįsivaizduoja, kokia tai kalbos dalis ar forma, nežino, ar ją galima vartoti. Trisdešimties informantų (įvairių specialybių studentų) buvo paklausta, kokia kalbos dalis yra žodžiai *vandeniñ* ir *sp̃inton* sakiniuose *Žiedas įkrito vandeniñ* ir *Dáiktus sukroviau senõn sp̃inton*. Keturiolika jų pateiktas iliatyvo formas laikė prieveiksmiu, penki – „kitu vietininku“, o likusieji nežinojo, kokia tai morfologinė forma. Vienuolika manė, kad šios formos vartoti negalima. Todėl praktinėse gramatikose iliatyvas neturėtų būti nutylimas. Reikėtų pasakyti, kad tai nesis-teminis linksnis, antrasis vietininkas, vartojamas rytų ir pietų Lietuvoje, o kitur pasitaikantis retai. Apie jį turi žinoti ir tie, kurie patys jo nevartoja. Kiekvienas žmogus ras daugybę iliatyvo pavyzdžių tautosakoje, grožinėje literatūroje, girdės, ne vienas ir pats vartos šnekamojoje kalboje. Ypač dažnai pavartojamas suprielin-knėjęs iliatyvas *vardañ*: žegnojantis, krikšto formulėje, Lietuvos himne ir kt.

Paulauskienė teigia, kad iliatyvo vartojimas beveik ribojasi buitine šnekamąja kalba ir grožine literatūra (Paulauskienė 1994: 104; Paulauskienė 2006: 84). Bet juk tai ir yra pagrindinės bet kurios kalbos vartojimo sferos. Būtų labai blogai, jei žmogus taisyklingai kalbėti mokytųsi tik iš mokslinės, kanceliarinės ar kitos griež-tojo stiliaus kalbos. Grožinės literatūros kalba nėra žemesnė, periferinė kalbos atmaina, ir joje dažnai vartojamos formos neturėtų būti ignoruojamos.

Grožinėje literatūroje iliatyvo formų iš tikrųjų pasitaiko labai dažnai. Jį vartojo ir dabar vartoja ne tik rytų, bet ir vakarų Lietuvos rašytojai: Kristijonas Donelaitis, Dionizas Poška, Silvestras Valiūnas, Simonas Daukantas, Simonas Stanevičius, Motiejus Valančius, Žemaitė, Vincas Kudirka, Maironis, Lazdynų Pelėda, Pranas Vaičaitis, Šatrijos Ragana, Jurgis Savickis, Vincas Mykolaitis-Putinas, Jonas Aistis, Salomėja Nėris, Kazys Boruta, Antanas Vaičiulaitis, Petras Cvirka, Marius Katiliš-kis, Vytautas Mačernis, Kazys Saja, Juozas Aputis, Juozas Erlickas ir kt. Šią formą vartoja ir netarminėje aplinkoje gimę rašytojai, pavyzdžiui, iš Kauno kilę Vytautė Žilinskaitė, Judita Vaičiūnaitė, Leonardas Gutauskas ir kt. Daugeliu atvejų taip buvo greičiausiai todėl, kad Jonas Jablonskis savo *Lietuviškos kalbos gramatikoje* (1901) pripažino *netikrąjį* (arba *antrąjį*) vietininką, kuris atsako į klausimus *kuñ, kañ, kuriõn viẽton?* (Jablonskis 1957: 71). Nemaža iliatyvo formų esama net ir ne-seniai verstuose grožinės literatūros kūriniuose: Oscaro Wilde'o *Doriano Grėjaus portretas* (vertė Lilija Vanagienė), Michailo Bulgakovo *Meistras ir Margarita* (vertė Algimantas Mikuta), Josteino Gaarderio *Sofijos pasaulis* (vertė Eglė Išganaitytė), Marko Twaino *Tomo Sojerio nuotykių* (vertė Valentina Churginaitė) ir kt. Šio linksnio formų nevengiama dabartiniuose Šventojo Rašto vertimuose (Česlovo Kava-liausko, Antano Rubšio, Kosto Burbulio). Čia jos ypač tinkamos, nes religiniams

tekstams būdingas tam tikras archajiškumas (Markevičienė 2012: 119). Iliatyvas neretai vartojamas ir administracinėje kalboje (Vladarskienė 2003: 47–56), ir kitų stilių tekstuose³.

Paulauskienė taip pat teigia, kad iliatyvo niekas specialiai iš kalbos negena (Paulauskienė 1994: 105). Bet toks sąmoningas ar nesąmoningas jo nutylėjimas vis tiek yra savotiška šios formos ir ją vartojančių žmonių diskriminacija, kartu ir lietuvių kalbos morfologijos skurdinimas. Iliatyvo izoliacija labai siaurina grožinės (ypač poetinės) ir šnekamosios kalbos galimybes. Todėl praktinėse gramatikose turėtų būti aiškiai pasakyta, kad iliatyvas nėra nei svetimybė, nei kalbos normas pažeidžianti forma. Žinoma, reikia pabrėžti, kad tai galima, o ne privaloma forma, nes didelė lietuvių dalis jo iš tikrųjų nevartoja.

Gramatikose nutylimos formos sparčiai nyksta. Bent jau grožinėje literatūroje ir šnekamojoje kalboje tikriausiai ilgiau būtų išsilaikiusi dviskaita, siekinys, jei mokyklinėse gramatikose būtų paminėta, kad tai tarminės, bet kalbos normų nepažeidžiančios formos. Aiškiai matyti, kad įvairių mokslinių ir praktinių gramatikų autorių globojamas žemaičių reikiamybės dalyvis neblogai laikosi ir dabar, nors jis vartojamas siauresniame plote ir daug rečiau negu iliatyvas. Bet reikiamybės dalyvis įtrauktas į mokyklų vadovėlius⁴ (Palubinskienė, Čepaitienė 2008: 73 ir kt.). Dėl šios žemaitiškos formos vartojimo lietuvių kalbos morfologija nesuprastėja. Į gramatikas vis dar įtraukiamos formos *teesiė*, *teateiniė*, *tebūniė*, nors jos vartojamos labai retai (pirmosios dvi – dažniausiai poteriuose)⁵.

PAINESNI BŪDVARDŽIŲ DAIKTAVARDĖJIMO ATVEJAI

Dažniausiai migruoja linksniuojamosios kalbos dalys ir jų formos. Ypač dažnai būdvardis pereina į daiktavardį, dalyvis – į būdvardį.

Yra trys pagrindiniai kalbos dalių atpažinimo ir skyrimo kriterijai: leksinis (reikšmė), morfologinis (forma) ir sintaksinis (sintaksinė funkcija, derinimas). Žodžiui perėjus į kitą kalbos dalį, neretai vyksta jo formos konfliktas su priėmusios kalbos dalies kaitymo sistema. Pavyzdžiui, daiktavardžio sistemoje atsiranda įvardžiuotinių formų: *jaunàsis*, *jaunóji*, *nelabàsis*, *paskutinioji*, *piktàsis*, *prakeiktàsis*, *šventàsis*, *šven-*

³ Smarkiai apnykęs daugiskaitos iliatyvas, bet tai dar nėra mirusi forma. Vytauto Didžiojo universiteto tekstyne užfiksuotos 136 daiktavardžių daugiskaitos iliatyvo formos (Vladarskienė 2003: 52).

⁴ Deja, anaipol ne į visus.

⁵ Šios formos seniau laikytos geidžiamąja nuosaka (LKG II 63), dabar – liepiamąja nuosaka (DLKG 2006: 343, 345).

tóji, válgomasis ir kt. *Lietuvių kalbos žodyne* netgi vartojama santrumpa *emph.*, kuria apibūdinamos įvardžiuotinės daiktavardžio formos. Santrumpa *sm. emph.* yra prie žodžių *válgomasis, vỹkdomasis; sf. emph.* – prie žodžių *mirtinóji, paskutinióji, o smob. emph.* – prie žodžių *paláimintasis, -oji, prakeiktàsis, -óji, tikintỹsis, -čioji* ir kt. (LKŽe). Šnekamojoje kalboje ir tarmėse daiktavardis gali įgyti net laipsnių formų (pvz., *vargšėsnis, asiliausias, nabagiausias, vėpličiausias*). Pranas Skardžius apie daiktavardžių laipsniavimą parašė net du straipsnius vienodu pavadinimu – „Daiktavardžių laipsniavimas“ (Skardžius 1997a: 431–433; Skardžius 1997b: 433–439). Plg. jo pateiktus pavyzdžius: *jis už visus yra šunesnis; jis ir už tave ponesnis* (Skardžius 1997a: 432); *jis už visus šuniausias, tinginesnis* (Skardžius 1997b: 434, 437) ir kt. Taigi iš daiktavardžių pasidaroma aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžių irrieveksmių. Iš daiktavardžio *vyras* kitados pasidarytos būdvardžio laipsnių formos *vyrėsnis* ir *vyrčiausias* (plg. Skardžius 1997b: 437–438; LEW II 1260; SEJL 757–758). Skardžius dar pateikia pavyzdžius *piečiaũ, ryčiaũ, vakariaũ, pakalniaũ* ir kt. (Skardžius 1997b: 435–436), *galiausiai*, būdvardį *galiausias* (Skardžius 1997a: 433). Tokios darybos aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžiai irrieveksmiai neturi nelyginamosios formos. Iš daiktavardžio padarytos laipsnių formos pavartojamos tada, kai tame daiktavardyje labai išryškinama ypatybės sėma, ypač kai daiktavardis yra tam tikros ypatybės metafora, pavyzdžiui, *asilas* simbolizuoja kvailumą, *šuo* – piktumą ir pan.

Migravęs žodis linksniuojamas ne pagal tai kalbos daliai būdingą linksniavimo tipą. Sudaiktavardėję būdvardžiai ir dalyviai išlaiko būdvardžio vienaskaitos naudininko linksnio formos galūnę *-(i)am* (pvz.: *kùrsiniam, pažįstamam*), vienaskaitos vietininko linksnio formos galūnę *-(i)ame* (pvz.: *keturnỹčiame, kùrsiniame*) ir pan.

Šnekamojoje kalboje ir tarmėse ši konfliktą bandoma likviduoti ar bent sušvelninti. Sistemos neatitinkančių linksnių formų galūnės gali būti keičiamos, pvz.: *baltakãkliui, kùrsiniui, laukiniui, pažįstamui, juodaspãlvyje, kùrsinyje*. Paulauskienė siūlo nebūti griežtiems ir toleruoti daiktavardiškas galūnes, kai būdvardis sudaiktavardėja (Paulauskienė 2004: 219).

Esama daug atvejų, kai sudaiktavardėjęs būdvardis ar dalyvis be išlygų laikytinas daiktavardžiu, pvz.: *jaunàsis, jaunóji, pažįstamas, stiklinė, girtuoklė* ‘vaivoras’, *ilgalūpė* ‘gegužraibinių šeimos drėgnų miškų augalas’, *ilgapiřštis* ‘vagis’, *Šventóji, Ilgas* (ežeras prie Dubingių), *Juodsnũkis* (pavardė). Šnekamojoje kalboje tokie sudaiktavardėję būdvardžiai yra *gaĩsrinė, greitóji* ‘skubios medicinos pagalbos automobilis ir aptarnaujantis personalas’, *keleivinė* ir kt.

Yra labai plati daiktavardžio ir būdvardžio paribio sritis, kurioje dažnai „pasi-klysta“ net kalbininkai. Būdvardžių daiktavardėjimas plačiausiai nagrinėtas pirmajame *Lietuvių kalbos gramatikos* tome (LKG I 529–534). Dažniausiai daiktavardėja *ia₂* ir *ē* kamienų būdvardžiai: dūriniai (pvz.: *antramėtis, -ė, bendraámžis, -ė, keturný-*

tis, -ė, nepilnamėtis, -ė, skeltalūpis, -ė), kai kurie priešdėlių ir priesagų vediniai (pvz.: *begaľvis, -ė, jauniklis, -ė, laukinis, -ė, mažėlis, -ė, mažiukas, -ė, vilniėtis, -ė*) ir kt.

Paprastai gramatikose ir žodynuose tokių kalbos dalių skyrimo kriterijai nenurodomi. *Lietuvių kalbos gramatikoje* bent jau yra aiškus patarimas: tokio tipo žodžiai gali būti laikomi ir daiktavardžiais, ir būdvardžiais, pvz.: *auliniai* 'batai su aulais' (daiktavardis) ir *auliniai batai* (būdvardis) (LKG I 533). Iš *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* pateikiamų pavyzdžių galima spręsti, kad laikomasi tos pačios pozicijos: būdvardžiai kiekvienu atveju pateikiami su pažymimaisiais žodžiais (pvz.: *baltakaklė antis*) (DLKG 2006: 229), o daiktavardžiai – be pažymimųjų žodžių (pvz.: *geltonplaukis, -ė*) (DLKG 2006: 155). Ši pozicija logiška ir patogi. Bet problemišku atvejų netrūksta.

Dėl aiškių būdvardžio ir daiktavardžio skyrimo kriterijų nebuvimo įvairiuose žodynuose yra nemaža painiavos. *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* didžioji dalis minėtų tipų *ia*₂ ir *ė* kamienams priklausančių žodžių laikomi būdvardžiais. Šiame žodyne būdvardžių daiktavardėjimas parodytas menkai. Dėl mažesnės žodyno apimties, matyt, šio proceso išsamiau parodyti ir neįmanoma. *Lietuvių kalbos žodyne* sudaiktavardėjusių būdvardžių pateikta daug daugiau. Tačiau vis tiek lieka neaišku, kodėl šio žodyno elektroniniame variante žodis *bemarškėnis, -ė* laikomas būdvardžiu, *bekėlnis, -ė, bekepūris, -ė* – daiktavardžiais, o *bešvařkis, -ė* – ir būdvardžiu, ir daiktavardžiu (LKŽė). *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* dūrinys *trumparėgis, -ė* laikomas būdvardžiu, o *žemažiūris, -ė* – daiktavardžiu; *juod(a)plaukis, -ė* – būdvardžiu, o *juodavėdis, -ė* – daiktavardžiu; *juodmařgis, -ė* laikomas būdvardžiu, *juodbėris, -ė* – daiktavardžiu, o *žalmařgis, -ė* – ir būdvardžiu, ir daiktavardžiu. Žodis *beveidis, -ė* laikomas būdvardžiu, o *beširdis, -ė* – būdvardžiu ir daiktavardžiu (DLKŽė 2006), nors abiejų reikšmės yra perkeltinės. Tokių nevienodumų galima rasti tarmių ir šnektų žodynuose, pavyzdžiui, *baltaplaukis, -ė* – adj. (DrskŽ 28), o *raudonabařzdis, -ė* – smob., adj. (DrskŽ 297); *greitūlis, -ė* – smob. (DrskŽ 111), o *gražūlis, -ė* – adj., smob. (DrskŽ 108); *baltpūkis, -ė* – adj. (ZnŽ 1 106), o *juodakis, -ė* – adj., smob. (ZnŽ 1 575); *juodaplaukys, -ė* – adj. (KpŽ 2 87), o *baltabařzdys* – sm. (KpŽ 1 144); *ilganōsis, -ė* – adj., o *ilgakāsė* – sf. (KzRŽ I 271).

Lietuvių kalbos žodyne prie tokio tipo žodžių (pvz.: *plačiapėtis, -ė, plikagaľvis, -ė, trumparėgis, -ė*) kartais pateikiamos dvi nuorodos – *adj., smob.* (LKŽė). Tokia dviguba pažyma dažnai vartojama *Druskininkų tarmės žodyne, Kupiškėnų žodyne, Kaltanėnų šnektos žodyne*. *Lietuvių kalbos žodyne* yra ir kitoks variantas – daiktavardis ir būdvardis pateikiami atskiruose straipsniuose, pvz.: *baltaplūksnis, -ė, liepsnabařzdis, -ė* 'rausvabarždis', *liepsnagaľvis, -ė* 'rausvaplaukis' (LKŽė). Žodynuose vienos ar kitos pozicijos laikantis nuosekliai, minėtos painiavos būtų galima išvengti. Ekonomijos požiūriu, žinoma, patogesnis pirmasis variantas, bet logiškiau būtų juos pateikti atskiruose straipsniuose. Šios žodžių poros turi skirtingas morfologines kategorijas, atlieka nevienodas sintaksines funkcijas.

BŪDVARDŽIO IR DALYVIO PARIBYS

Labai paini sritis yra pažyminio funkcijas atliekančių dalyvių būdvardėjimas. Vytautas Ambrazas teigia, kad daugelio dalyvių būdvardiškos vartosenos būdvardėjimu paaiškinti negalima, nes tokia jų vartosena yra pirminė, t. y. paveldėta iš tų laikų, kai dalyvis dar nebuvo įtrauktas į veiksmažodžio kategorijų sistemą. Bet apskritai Ambrazas dalyvio būdvardėjimą pripažįsta, pvz.: *suaugęs vyras, atsākantis darbas, pasitūrintis žmogus* (LKE 96).

Pagrindinėse lietuvių kalbos gramatikose dalyvių būdvardėjimas vertinamas santūriai. *Lietuvių kalbos gramatikoje* pastovią ypatybę reiškiantys vediniai laikomi būdvardiškos vartosenos dalyviais, pvz.: *pagalinti Severja, dedančią vištą, suverdančią žirnių, netikęs peilis, suaugęs vyras, sukalbamas žmogus, suprantama kalba* (LKG II 334–338). Būdvardžiais laikomas tik vienas kitas dalyvio formą turintis žodis, pvz.: *druūstas, -à, glaūstas, -à, riēstas, -à, skiaūstas, -à, sūktas, -à, àtmestas darbas* 'prastas darbas', *patėnkintas žmogus* (LKG II 345). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* ir žodžiai *àtmestas, patėnkintas* laikomi dalyviais (DLKG 2006: 372). Šioje gramatikoje randama labai nedaug būdvardžių, sutampančių su dalyvio forma, pvz.: *druūstas, glaūstas, riēstas, sūktas, skiaūstas* (DLKG 2006: 372), *gaūbtas, skēstas* (DLKG 2006: 223). Čia jie laikomi ne subūdvardėjusiais dalyviais, o būdvardžiais, padarytais iš nepriešdėlinių veiksmažodžių su formantu *-t-* ir galūnėmis (DLKG 2006: 223).

Daugiau subūdvardėjusių dalyvių pateikia Paulauskienė, pvz.: *skalbiamasis muilas, gėlbėjamoji valtis, siuвамoji mašina, gyvėnamasis namas, liūpama liga, druūstas vanduo, atvėrtas langas, virtos bulvės, lenktà nosis, pašėlęs noras, netikęs vaikas* (Paulauskienė 2006: 52).

Kitokia pagrindinių lietuvių kalbos žodynų autorių pozicija. Čia dalyvių būdvardėjimas pripažįstamas daug dažniau. Paprastai autorių požiūriai į šią problemą sutampa. Pavyzdžiui, rasti 102 atvejai, kurie ir *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (DLKŽ 2000), ir *Lietuvių kalbos žodyne* (LKŽ), ir jų abiejų elektroniniuose variantuose (DLKŽe 2006; LKŽe), ir *Atgaliniame dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (ADLKŽ) laikomi būdvardžiais, pvz.: *atitiūnkamas, -à, drēbtas, -à, druūstas, -à, glaūstas, -à, įgimtas, -à, kiūntamas, -à, maišýtas, -a, mókytas, -a, neapsākomas, -a, negirdėtas, -a, neišvėngiamas, -à, nepakáltinamas, -a, nepriklaūsomas, -a, neraliúotas, -a, netašýtas, -a, paláimintas, -a, tiūnkamas, -à, žymėtas, -a*. Dar 23 tokio tipo žodžiai būdvardžiais laikomi tik *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*, jo elektroniniame variante ir *Atgaliniame dabartinės lietuvių kalbos žodyne*.

Panašiai kaip žodynuose dalyvių būdvardėjimas vertinamas Antano Pakerio knygos *Akcentologija* pirmojoje dalyje (Pakerys 1994, 390–395).

Dalyvių būdvardėjimas pripažįstamas ir tarminiuose žodynuose. Pavyzdžiui, *Ku-piškėnų žodyne* žodžiai *druūstas, -à* (KpŽ 1 455), *karpýtas, -a* (KpŽ 2 191), *nema-*

týtas, -a (KpŽ 2 999), *Zanavykų šnektos žodyne* žodžiai *būtinai*, -à (ZnŽ 1 202), *gimtas*, -à (ZnŽ 1 450), *Kaltanėnų šnektos žodyne* žodžiai *mókytas*, -a (KltŽ 177), *nematýtas*, -a, *neraliúotas*, -a (KltŽ 185) laikomi būdvardžiais.

Vis dėlto kartais nelengva suvokti kai kurių žodžių priskyrimo būdvardžiui arba dalyviui motyvus. Nelabai aišku, kodėl tie patys žodžiai viename žodyne laikomi būdvardžiais, kitame – dalyviais. Pavyzdžiui, *atliėkamas*, -à, *įperkamas*, -à, *įtariamas*, -à, *mātomas*, -a, *pamókomas*, -a, *pāstebimas*, -à, *pavėldimas*, -à, *sūkalbamas*, -à, *suprañtamas*, -à, *vālgomas*, -a, *dėtas*, -à, *karpýtas*, -a, *pavėliúotas*, -a, *prakėiktas*, -à, *prislėgtas*, -a, *užimtas*, -à *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* laikomi būdvardžiais (DLKŽe 2006), o *Lietuvių kalbos žodyne* – dalyviais (jie visai nepateikiami kaip būdvardžiai, o daug jų yra tik atitinkamų veiksmazodžių straipsniuose) (LKŽe). Ir atvirkščiai: žodžiai *suáugęs*, -usi, *patėnkintas*, -a *Lietuvių kalbos žodyne* laikomi būdvardžiais (LKŽe), o *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* – dalyviais (DLKŽe 2006).

Net tame pačiame žodyne labai panašią reikšmę ir struktūrą turintys leksiniai vienetai skiriami ne toms pačioms kalbos dalims. Plg.: *Lietuvių kalbos žodyne* žodis *ėdamas*, -à 'tinkamas ėsti' yra būdvardis, o *vālgomas*, -a 'tinkamas valgyti' – dalyvis; *sūšnekamas*, -à yra būdvardis, o *sūkalbamas*, -à – dalyvis; *padūkęs*, -usi – būdvardis, o *pašėlęs*, -usi – dalyvis; *suáugęs*, -usi – būdvardis, o *pagyvėnęs*, -usi ir *subrėndęs*, -usi – dalyviai (LKŽe). *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* žodis *užkrečiamóji* (liga) yra būdvardis, o *limpamóji* (liga) – dalyvis (DLKŽ 2000: 885, 370); *tikęs*, -usi – būdvardis, o *výkęs*, -usi – dalyvis (DLKŽ 2000: 844, 932).

Lietuvių kalbos žodyne rasta ir tokių atvejų, kur tą pačią reikšmę turintis žodis pateikiamas ir kaip būdvardis, ir kaip dalyvis (pateikiamas atitinkamame veiksmazodžio straipsnyje). Dviem kalbos dalims priskirti žodžiai *nepaláužiamas*, -à, *nepaleñkiamas*, -à, *nepataišomas*, -a, *nepėrmaldaujamas*, -a, *pakáltinamas*, -a, *pakeñčiamas*, -à, *žinomai*, -a ir kt. (LKŽe). Tai geriausiai realią padėtį atitinkantis būdas, nes aptarti žodžiai gali subūdvardėti, bet gali likti ir dalyviai.

Ir *Lietuvių kalbos žodyne*, ir *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* kai kurie žodžiai pateikiami atskiruose straipsniuose su pažyma *part.*, pvz.: *netikęs*, -usi, *pasilėidęs*, -usi, *pasiūtęs*, -usi, *pašėlęs*, -usi (LKŽe), arba *dlv.*, pvz.: *nemitęs*, -usi, *pasilėidęs*, -usi, *suáugęs*, -usi (DLKŽe 2006). Taip pateikti vargu ar vertėjo. Dalyvis nėra kalbos dalis. Kita vertus, tokių žodžių yra labai mažai. *Atgaliniame dabartinės lietuvių kalbos žodyne* jų pateikta tik 18 (ADLKŽ 848). Dėl tokio mažo kiekio tikrai nereikėtų atskirų pažymų *dlv.* arba *part.*⁶ Juos būtų daug paprasčiau dėti į

⁶ Nebūtinai ir kitos labai retos santrumpos. Pavyzdžiui, elektroniniame *Lietuvių kalbos žodyno* variante tik prie vieno žodžio *įsidėmėtinai*, -a yra santrumpa *neces.* (reikiamybės dalyvis) (LKŽe).

atitinkamų veiksmažodžių straipsnius. Bet šiais atvejais jie labiau tiktų į būdvardžių straipsnius.

Reikiamybės dalyvių būdvardėjimas dažniau nurodomas elektroniniame *Lietuvių kalbos žodyno* variante. Čia jų rasta 42, o elektroniniame *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* variante – 18.

Labai retai pripažįstamas įvardžiuotinių dalyvių būdvardėjimas. Elektroniniame *Lietuvių kalbos žodyno* variante tik prie 5 tokio tipo žodžių yra santrumpa *adj.*, o elektroniniame *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* variante būdvardžiais laikomi 9 šio tipo žodžiai.

Tačiau plačiai pripažįstamas įvardžiuotinių dalyvių daiktavardėjimas, pvz.: *išrinktasis*, *-oji*, *káltinamasis*, *-oji*, *meldžiamasis*, *-oji*, *mylimasis*, *-oji*, *teisiamasis*, *-oji*, *miegamasis*, *priimamasis*, *válgomasis*, *kertamóji*, *kuliamóji*, *pakeliamóji*, *pjaunamóji*, *sėjamóji*, *sodīnamoji*, *tręšiamóji*, *mokamíjeji* ‘pinigai’, *báltosios* ‘tokia moterų liga’, *lýgiosios* (DLKŽe 2006).

Šiais samprotavimais nenorima nieko kaltinti. Aptarta padėtis rodo, kad problema paini. Net patyrusių kalbininkų požiūriai prieštaringi ir nenuoseklūs. Dar sunkiau susigaudyti į kalbos problemas neįsigilinusiam žmogui. Todėl sistemą reikėtų supaprastinti – visus ar bent daugelį tokių žodžių laikyti arba dalyviais, arba būdvardžiais.

Nebūtų nieko bloga, jei pastovią ypatybę reiškiantys žodžiai būtų laikomi būdvardžiais, kaip dažniausiai daroma *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*. Laiko kategorija pasidaro neaktuali arba labai nusilpsta. Junginiuose *pakáltinamas* / *prieīnamas* / *sùkalbamas* / *mókytas* / *prakéiktas* žmogùs, *nepàkeliamas* gyvėnimas, *prīderamas* *atlyginimas*, *karpýtas lāpas* pakeitus dalyvių laiką (*pakáltintas* / *prieītas* / *sukalbėtas* / *mókomas* / *prakéikiamas* žmogùs, *nepakéltas* gyvėnimas, *prīderėtas* *atlyginimas*, *kařpomas lāpas*), pastovios ypatybės reikšmė išnyktų. Šiais atvejais neaktuali ir rūšies kategorija. Jei ypatybė susijusi su vienkartinio veiksmu (pavyzdžiui, *apgalvótas dárbas*), geriau žodį laikyti dalyviu.

PRIEVEIKSMIS AR JUNGtukas?

Nevienodai vertinamirieveiksmiai *kuř*, *kadà*, *kól*, *kaĩp*, *kíek*, *kodėl*, kai jie atlieka jungimo funkciją – prijungia šalutinius dėmenis. *Lietuvių kalbos žodyne* tokiais atvejais skiriamos dvi kalbos dalys – jie laikomi irrieveiksmiais, ir jungtukais. Tik žodis *kodėl* laikomas vienrieveiksmiu. *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* jie laikomi tikrieveiksmiais. Bet neaišku, kodėl išskirtas žodis *kaĩp*, kuris laikomas irrieveiksmiu, ir jungtuku (DLKŽe 2006). Matyt, neapsižiūrėta. *Dabartinės lietuvių*

kalbos gramatikoje šalutinius dėmenis jungiantys žodžiai *kaip* (tik lyginamasis), *kadà* ir *kòl* laikomi prijungiamaisiais jungtukais, o *kuř*, *kíek*, *kodėl* jungtukų sąrašė ir lentelėje nėra (DLKG 2006: 457–461). Prieveiksmiais laikomi žodžiai *kuř*, *kadà*, *kaip*, o *kíek* ir *kodėl* čia taip pat nėra (DLKG 2006: 412). Nuosekliausias atrodo *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* pateikimo būdas.

Gintarė Judžentytė, naujoviškai aprašiusi latvių kalbos vietosrieveiksmius, mano, kad latvių kalbos žodžiai *kur*, *kurp*, *kurpu* yra klausiamiejirieveiksmiai. Jeigu jie prijungia šalutinius sakinius, laikomi reliatyviniais (šalutinis klausiamųjųrieveiksmių poskyris) (Judžentytė 2009: 20–22). Toks požiūris visai tiktų ir vertinant lietuvių kalbos įvardinės kilmėsrieveiksmius. Tik, derinantis prie lietuvių kalbos gramatikų tradicijos, juos, kaip ir įvardžius, galima skirti dviem skyriams. Tada įvardžiai *kàs*, *kurìs*, *kurì*, *katràs*, *katrà*, *kóks*, *kokià*, *keliñtas*, *kelintà* ir įvardinės kilmėsrieveiksmiai *kuř*, *kadà*, *kòl*, *kaip*, *kíek*, *kodėl* sudarytų gražų paritetą: būtų ir klausiamieji, ir santykiniai (reliatyviniai).

DAR KELIOS PASTABOS

Atrodo, prieštariniausiai vertinami vadinamieji bevardės giminės būdvardžiai. Adelė Valeckienė nurodo esant keturias jų interpretacijas (Valeckienė 1984: 174–175): 1. Jie įtraukiami į būdvardžio giminės kategoriją – laikomi trečiaja būdvardžio gimine (plg. dar Valeckienė 1998: 244, 247–250; Holvoet, Vaičiulytė–Semėnienė 2006: 115–118; LKG I 478; DLKG 2006: 168). 2. Jie laikomi negiminėmis būdvardžio formomis (Jakaitienė, Laigonaitė, Paulauskienė 1976: 63–64; plg. dar Paulauskienė 1994: 211–219 ir kt.). 3. Šio tipo formas siūloma laikytirieveiksmiais (Kazlauskas 1968: 324). 4. Tokios formos skiriamos visai atskirai būsenos kategorijai (Мустейкис 1972: 241–249). Tatjana Bulygina laikosi dar kitokio požiūrio. Šiuos būdvardžius ji taip pat įtraukia į giminės kategoriją, bet jai priskiria ir būdvardiniusrieveiksmius (Булгыгина 1970: 36; plg. dar Girdenis, Žulys 1973: 208).

Žodžio skyrimas vienai ar kitai kalbos daliai gali priklausyti ir nuo susitarimo. Pavyzdžiui, būdinys, ilgai laikytas veiksmažodžio forma, *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* laikomasrieveiksmiu (DLKG 2006: 413). Tačiau net elektroniniame *Lietuvių kalbos žodyno* variante būdinys tebelaikomas veiksmažodžio forma. Pavyzdžiui, prie veiksmažodžio *žinti*, *žįsta*, *-o* pateikiama nemaža sakinių su būdinio forma *žinte* (LKŽe).

Žodynuose kartais atstatomas nepilną (defektyvią) linksniavimo paradigmą turinčių daiktavardžių vardininkas, nors apskritai kalboje jis nevertojamas, pvz.: *mažumė*, *pakarpà*, *pérstojis*, *piršlės* (DLKŽe 2006). Neretai tokie daiktavardžiai turi tik vieną linksnį, kuris suprieveiksmėja, pvz.: *vařgsta iš mažumės*, *pašėlęs nuo*

mažumės, lėja be pėrstojo, atvažiavo piršlėmīs (plg. Markevičius 2009: 43). Dažnai tokio tipo žodžiai ir laikomirieveiksmiais, pvz.: *užsūko prabėgōm, prōtarpiais lėja, gyvėna pūsbadžiu* (DLKŽe 2006). *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* prielinksninės konstrukcijos *nuo mažumės* ir *iš mažumės* pateikiamos daiktavardžio *mažumė* straipsnyje, o visai tos pačios reikšmės ir atitinkamos struktūros junginys *iš mažėns* laikomasrieveiksmiu (DLKŽe 2006). Tokiais atvejais žodynuose reikėtų teikti realų, egzistuojantį linksnį (vieną arba su prielinksniu) ir laikyti jįrieveiksmiu.

Žodžiai *abū, abī, abūdu, abīdvi* žodynuose laikomi skaitvardžiais (LKŽe; DLKŽe 2006), o Albertas Rosinas juos laiko bendrumo įvardžiais (Rosinas 2001: 101–103).

Esama ir kitokių neatitikimų. Pavyzdžiui, *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* žodis *vienōks* laikomas įvardžiu, o *antrōks* ir *abejōks* – būdvardžiais, šė ‘štai, va, imk’ laikomas dalelyte, o *tė* ‘imk’ – jaustuku (DLKŽe 2006).

Žodynuose yra labai nedaug žodžių su pažyma *modal*. Šiuos žodžius taip pat būtų galima priskirti kurioms nors kalbos dalims. Pavyzdžiui, žodį *palýginti* vertėtų laikyti veiksmažodžiu, *tikriáusiai* –rieveiksmiu, turinčiu specifinę modalumo reikšmę, ir pan.

Žodžio priskyrimą kuriai nors kalbos daliai gali sunkinti neįprasta sintaksinė funkcija, pvz.: *Reikia kiekvieną minutę galvot apie t e n a i* (aną pasaulį); *Tu vis rytoj, rytoj padarysi, o tas ryt o j kaip neateina, taip neateina; Išaugę taip, pripratę prie t a i p – prieš poną nusilenkt, prieš poną kepurę kelt* (Vidiškiai).

Kartais dėl neįprastos struktūros žodį nelabai yra kam priskirti. Pavyzdžiui, žodžiai *alió, eĩkš, labānakt, stòp* laikomi jaustukais (DLKŽe 2006), nors tipiškos jaustukų ypatybės jiems nebūdingos.

Šiek tiek nepatogumų gali sukelti tai, kad į norminį *Dabartinės lietuvių kalbos žodyną neįtrauktos* kai kurios periferinės leksikos grupės: refrenai (pvz.: *lýlia, lingo, rito*), aidai (rimo) žodžiai (pvz.: *kiškis p i š k i s, lāpė s n ā p ė, meškà l e p e š k à*). Ribotai pateikiami ištiktukai, kuriais pamėgdžiojami gyvūnų balsai. Nėra garsažodžių nusakyti arklio žvengimui (*ýgaga, ýhaha*), avies bliovimui (*bė*), ožkos mekenimui (*mekekė*), kiaulės kriuksėjimui (*kriù*), šuns lojimui (*aū, ám*), katės miaukimui (*miáu*), žąsų gagenimui (*gà*), vištų kudakavimui (*kūt kudā*), viščiukų cypsėjimui (*cìp, cýp*) ir kt. Bet yra žodžiai *burkū, giř, kakaríeku, kár, kùkū, mū* ir kt. (DLKŽe 2006). Yra nedaug jaustukų, kuriais šaukiami arba varomi gyvūnai, pvz., *cibà, ciù, čiùk, kàc, kùzi, pùt, sà, šiù, škàc, štiš, ùis* (DLKŽe 2006). Bet nėra žodžių šaukti karvei (*tprukà*), avims (*burì*), žąsimis (*ziù, ziùlia*), antims (*ùt*), varyti šuniui (*sciùc*), žąsimis (*ziuliùkš*), vilkui (*tulė*) ir kt. Beveik visi šie periferiniai žodžiai užfiksuoti *Lietuvių kalbos žodyne* (LKŽe).

Paribio srities žodžiai morfologiniu požiūriu kartais sunkiai identifikuojami. Todėl kai kuriais atvejais galima laikytis liberalesnio požiūrio. Tik tas požiūris turėtų būti vienodesnis, labiau suderintas.

IŠVADOS

1. Nykstant morfologinėms formoms, jų likučiai pereina į kitas kalbos dalis, pavyzdžiui, senojo lokatyvo, aliatyvo liekanos tapo prieveiksmiais.

2. Susiaurėjus kai kurių formų vartosenos sferai (pavyzdžiui, iliatyvo), kartais gramatikose jos nepagrįstai ignoruojamos. Ypač tai būdinga mokykliniams vadovėliams. Dar dažnai girdėdami ir net patys vartodami iliatyvą, žmonės nepajėgia identifikuoti šios formos, nežino, ar ją galima vartoti.

3. Lietuvių kalbotyroje nemaža painiavos kelia būdvardžių daiktavardėjimo procesas. Tie patys žodžiai vienu autorių laikomi daiktavardžiais, kitų – būdvardžiais. *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* elektroniniame variante labai panašios semantikos ir struktūros žodžiai neretai skiriami ne tai pačiais kalbos daliais, pvz., *juodaplaūkis*, *-ė* laikomas būdvardžiu, o *juodaveidis*, *-ė* – daiktavardžiu.

4. Ypač paini sritis yra pažyminio funkcijas atliekančių dalyvių būdvardėjimas. Šiuo požiūriu labai skiriasi pagrindinių lietuvių kalbos gramatikų ir žodynų interpretacija. *Lietuvių kalbos gramatikoje* ir *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* dalyvių būdvardėjimas pripažįstamas labai menkai, o *Lietuvių kalbos žodyne*, *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*, *Atgaliniame dabartinės lietuvių kalbos žodyne*, įvairiuose tarminiuose žodynuose labai daug pastovią ypatybę reiškiančių dalyvių laikomi būdvardžiais.

5. Nevienodai interpretuojama būdvardžio bevardė giminė (penkios interpretacijos), šalutinius sakinius prijungiantys įvardinės kilmės prieveiksmiai. Lietuvių kalbos morfologijos ir leksikografijos veikaluose skiriasi ir kai kurių kitų kalbos elementų padėtis.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

ADLKŽ – *Atgalinis dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, sud. Vida Žilinskienė. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvių kalbos institutas, 1995.

DLKG 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

DLKŽ 2000 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. Stasys Keinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

DLKŽe 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, elektroninis variantas, vyr. red. Stasys Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

DrskŽ – Naktinienė Gertrūda, Paulauskienė Aldona, Vitkauskas Vytautas, *Druskininkų tarmės žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1988.

- Girdenis Aleksas, Žulys Vladas 1973 (rec.): Lietuvių kalbos gramatika, I–II. – *Baltistica* 9(2), 203–214.
- Holvoet Axel, Vaičiulytė-Semėnienė Loreta 2006: Giminės kategorija. – *Daiktavardinio junginio tyrimai*, red. Axel Holvoet, Rolandas Mikulskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 101–120.
- Jablonskis Jonas 1957: *Rinkiniai raštai* 1. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Jakaitienė Evalda, Laigonaitė Adelė, Paulauskienė Aldona 1976: *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslas.
- Judžentytė Gintarė 2009: *Latvių kalbos vietos prieveiksmiai: sinchronija ir diachronija*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.
- Kazlauskas Jonas 1968 (rec.): Lietuvių kalba tarybiniais metais. – *Baltistica* 4(2), 322–327.
- KltŽ – Vilutytė Angelė 2008: *Kaltanėnų šnektos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- KpŽ 1 – Vosylytė Klementina 2007: *Kupiškėnų žodynas 1: A–H*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- KpŽ 2 – Vosylytė Klementina 2010: *Kupiškėnų žodynas 2: I–O*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- KzRŽ I – Pupkis Aldonas 2008: *Kazlų Rūdos šnektos žodynas 1: A–M*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- LEW II – Fraenkel Ernst 1962: *Litauisches etymologisches Wörterbuch* 2. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, sud. Kazys Morkūnas, red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
- LKG I – *Lietuvių kalbos gramatika* 1, red. Kazys Ulvydas. Vilnius: Mintis, 1965.
- LKG II – *Lietuvių kalbos gramatika* 2, red. Kazys Ulvydas. Vilnius: Mintis, 1971.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20. Vilnius, 1968–2002.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*, elektroninis variantas, vyr. red. Gertrūda Naktinienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008. Interneto prieiga www.lkz.lt.
- Markevičienė Žaneta 2012: Keli XIX–XX amžiaus katalikiškų giesmių tekstų ypatumai. – *Soter* 42(70), 111–125.
- Markevičius Aurimas 2009: *Šiaurinių širvintiškių daiktavardžio linksniaivimas ir jo istorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Pakerys Antanas 1994: *Akcentologija* 1. Kaunas: Šviesa.
- Palubinskienė Elena, Čepaitienė Giedrė 2008: *Lietuvių kalba: Vadovėlis VII klasei*. Antroji knyga. Kaunas: Šviesa.
- Paulauskienė Aldona 1994: *Lietuvių kalbos morfologija: Paskaitos lituanistams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Paulauskienė Aldona 2001: *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas: Technologija.
- Paulauskienė Aldona 2004: *Teisininkų kalba ir bendrosios normos*. Vilnius: Justitia.
- Paulauskienė Aldona 2006: *Lietuvių kalbos morfologijos pagrindai: Vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
- Rimkutė Erika 2004: Dar kartą apie iliatyvą. – *Kalbos kultūra* 77, 124–128.
- Rosinas Albertas 2001: *Mikalojaus Daukšos tekstų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- SEJL – Smoczyński Wojciech 2007: *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Wydawnictwo Uniwersytetu Wileńskiego.
- Skardžius Pranas 1997a [1961]: Daiktavardžių laipsniavimas. – *Rinktiniai raštai* 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1961, 431–433.
- Skardžius Pranas 1997b [1961], Daiktavardžių laipsniavimas. – *Rinktiniai raštai* 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1961, 433–439.
- Šepetytė Rita 1995: Daiktavardžių linksnių adverbializacija ir jų pateikimas „Lietuvių kalbos žodyne“. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 35, 142–147.
- Šukys Jonas 2001: *Lietuvių kalba. Kalbos kultūra: Vadovėlis XI klasei*. Kaunas: Šviesa.
- Valeckienė Adelė 1984: *Lietuvių kalbos gramatinė sistema: Giminės kategorija*. Vilnius: Mokslas.
- Valeckienė Adelė 1998: *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vladarskienė Rasuolė 2003: Iliatyvo vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. – *Kalbos kultūra* 76, 47–57.
- ZnŽ 1 – Švambarytė Janina, Čepaitienė Giedrė 2003: *Zanavykų šnektos žodynas* 1. A–K. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Булыгина Татьяна Вячеславовна 1970: Морфологическая структура слова в современном литовском литературном языке (в его письменной форме). – *Морфологическая структура слова в индоевропейских языках*, отв. ред. Виктор Максимович Жирмунский, Нина Давидовна Арутюнова. Москва: Наука, 7–70.
- Мустейкис Казимерас 1972: *Сопоставительная морфология русского и литовского языков*. Вильнюс: Минтис.

Issues Related to Periphery of Parts of Speech

SUMMARY

The article is devoted to analysis of the undefined situation typical of some parts of speech and morphological forms, their ambivalent interpretation in different linguists' works, dictionaries and practical grammars (especially in school grammars).

Words usually acquire the status of another part of speech due to disappearance of some grammatical forms. Following extinction of the old locative case and the postpositional locative called the allative, their remains (e.g., *namiē* 'at home', *pusiáu* 'semi-', *vakaróp* 'towards evening', etc.) became adverbs. Such cases do not raise any discussions.

Yet the illative case, which is not extinct by far and used quite often, is ignored without any reason in some works related to morphology – it is simply omitted. Therefore, both Lithuanians themselves and people from other countries learning Lithuanian oftentimes do not know what kind of form it is, how it is derived and whether it is proper to use it.

Nominalisation of adjectives is not expected to cause great problems. Nevertheless, words having similar structures and semantics are often attributed to different parts of speech. E.g., the words *beveĩdis*, *-ė* 'faceless', *juodaplaũkis*, *-ė* 'black-haired' are called adjectives, whereas *juodaveĩdis*, *-ė* 'black-faced' is treated as noun (Dictionary of Modern Lithuanian).

Great uncertainty is characteristic of the limit separating true participles and adjectivised participles. Adjectivisation of the participle is almost not recognised in Lithuanian language grammars, yet it is widely reflected in the main dictionaries of Lithuanian. Nevertheless, quite a number of cases of disagreement exists here, as well. E.g., the words *pavėldimas*, *-à* 'inheritable', *prakėiktas*, *-à* 'damned' are called adjectives in some publications yet participles in others.

The article also embraces a brief overview on the ambivalent treatment of adverbs serving the function of subordinate conjunctions (e.g., *kuĩ* 'where', *kadà* 'when', *kaĩp* 'how', *kėek* 'how many/much', etc.). The most rational way would be treating them as relative adverbs.

Įteikta 2012 m. gegužės 21 d.

AURIMAS MARKEVIČIUS

Lietuvos edukologijos universitetas

Taraso Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius, Lietuva

paversmis@hotmail.com